

El castell Vell de Llinars citat en una crònica àrab d'un autor anònim medieval magribí

129

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
1998

Entre els anys 1344 i 1489 un autor anònim magribí escriví una crònica geograhicohistòrica sobre la Península Ibèrica i les Illes Balears que ha estat editada amb el títol de *Una Descripció Anònima de al-Andalus (Dīkr bilād al-Andalus)* (Molina, 1983). Un dels seus capítols és dedicat a l'enumeració de les campanyes comandades per Almansor contra territoris cristians i, malgrat que han estat estudiades per diversos historiadors, encara resten alguns topònims per identificar. Un d'aquests topònims correspon, sens dubte, a la comarca del Vallès Oriental: quan es descriu la setzena incursió —la segona que castigà el territori avui català i que es perllongà des del primer de juny fins al 4 d'agost de l'any 982—, s'especifica que, després d'atacar una localitat dels dominis del rei de Pamplona (que sembla correspondre a Cantàbria, plaça forta situada a l'altra banda de l'Ebre, davant de Logronyo), Almansor es dirigí a terres catalanes.

El cronista escriví: «després anà cap al territori català i conquerí el castell de *M. nt F. rīq, Ġarunda wa W. t. n. h*».

Segons l'historiador Benet i Clarà (1988, pàg. 94-95), el primer d'aquests topònims ha de correspondre a un dels actuals Far, el Far o Montfar existents a l'època, tals com el de l'actual municipi de Sant Antolí i Vilanova (la Segarra), el de Balaguer (la Noguera), el de Bellvei del Penedès i el de Llinars del Vallès. Avançà, encertadament i d'acord amb l'itinerari lògic de la incursió andalusina, que l'esmentat castell havia d'ésser el del Vallès Oriental perquè era l'únic que podia trobar-se l'exèrcit invasor de camí cap a Girona, escrit amb la grafia *Ġarunda* en aquesta i en d'altres cròniques àrabs.

Els estudiosos que s'han ocupat d'aquest castell del Far (Bolòs i Piquer, 1991, pàg. 375-376 i bibliografia allà citada), que avui també rep el nom de Castell Vell de Llinars, assenyalen que les seves primeres referències documentals daten de l'any 1025. Si bé del

conjunt fortificat actualment només en resten els fonaments, segons els que l'han excavat «una resta de construcció antiga és una paret situada a l'angle sud de la plataforma [que] per les característiques del seu aparell ... possiblement ... és d'època romana». Situat al cim d'un turó de 401 m d'altitud a l'extrem de la serralada del Corredor, des d'allà s'albira el coll de can Bordoi i tota la vall del Mogent. Segons palesa un altre estudi (Català i Brasó, 1969, II, 228-235), l'esmentat document de l'any 1025 que recull la donació feta per Bernat i Hemma, la seva àvia, d'un alou a la casa de Sant Cristòfor del Far, s'hi refereix amb el nom de «les vies forcades» pel fet de trobar-se en una cruïlla de camins. Aquesta dada ens permet de tenir la certesa de l'encert de la proposta d'identificació formulada per Benet perquè el nom amb què apareix el topònim en qüestió, *Munt Farîq*, mostra que el cronista tenia coneixement del sentit original de l'arrel àrab *frq* que expressa, precisament, la idea de bifurcació o de divisió.

Ultra això, també es pot avançar una altra dada relativa al camí seguit per Almansor en tornar des de Girona cap a territori andalusí: l'atac al castell d'Òdena (Anoia). Aquest descobriment m'ha estat possible gràcies a una nova proposta de lectura del text magribí que explica aquests esdeveniments. Com és sabut, l'escriptura àrab consigna bàsicament les consonants, per la qual cosa la diversa vocalització és el que ens permet establir quin ha d'ésser el significat del terme escrit. En aquest cas, com hem dit, el text escriu que assaltà Girona i *W. t. n. h.* Tots els estudiosos que fins ara han tractat aquest fragment han vocalitzat i llegit *waṭani-hi* que han traduït per «Girona i el seu territori», però, al meu entendre, aquesta interpretació no és correcta. Per una banda, el terme *waṭan* significa —tant en àrab medieval com modern— «patria» o «morada» (tal com mostra, per exemple el *Vocabulista in arabico* del segle XIII, que el tradueix per «patria», «habitaculum» i «locis»), i, per l'altra, l'autor d'aquesta crònica utilitza sempre altres mots àrabs per referir-se a «territori». És per això que crec que la seva grafia palesa un cas més de /t/ àrab representant la /d/ llatina (Corriente, 1977, 2.8.3. pàg. 40, amb altres exemples com *qaṭīna/cadena* o *Tuṭīla/Tudela*) i que es tracta d'un topònim que cal vocalitzar *Wuṭīnah* o *Wutunah*. Aquest terme es refereix a Òdena, documentat ja com a castell l'any 957 (Carbonell i Català, 1976, pàg. 266-287, i Junyent, Benet, Puigferrat i Mazcuñán, 1992, pàg. 443-447). La pronúncia d'aquest nom fluctua entre la plana i l'esdrúixola i àdhuc es diu Òdona (Coromines, VIII, 528 a 55-57).

Segons Abadal (1958, pàg. 316 i 1970, II, 228), aquest castell estava situat en terra de frontera i el *Cartulari de Sant Cugat* explica que «aquest [territori] romangué inculte i deshabitat per la repetició de les incursions de la mala gent i de les falanges nombroses dels ismaelites, que assíduament prenien i retenien les fortificacions i els castells que els cristians havien bastit a les marques de Barcelona». Potser val la pena d'afegir en aquest punt que l'any 1943, a la pedrera d'aquest castell, s'hi van trobar un dinar de Ceuta i un conjunt de mancusos barcelonins del temps de Ramon Berenguer I (1018-1035), d'imitació molt rudimentària del primer (Mateu, 1946, i Solà Solé, 1947).

Tornant de nou al Castell Veil o del Far de Llinars, podem avançar des d'ara la seva primera cita documental a aquest atac de l'any 982.

Dolors Bramon

Universitat de Barcelona

Membre corresponent de l'IEC

BIBLIOGRAFIA

- Abadal, R. d' (1958): *Els primers comtes catalans*. Biografies Catalanes, Teide, Barcelona.
- Abadal, R. d' (1970): *Deis visigots als catalans*. Col·lecció Estudis i Documents, Edicions 62, 2 vol., Barcelona.
- Benet i Clarà, A. (1988): *El procés d'independència de Catalunya*. Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals, Sallent.
- Bolòs i Masclans, J.; Piquer i Ferrer, E. (1991): *Catalunya Romànica*, vol. XVIII. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- Català i Roca, P.; Brasó i Vaqués, M. (1969): *Els Castells Catalans*. R. Dalmau, editor, vol. II, Barcelona.
- Coromines, J. (1996): *Onomasticon Cataloniae*, vol. VI. Curial-La Caixa, Barcelona.
- Corriente, F. (1977): *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*. Instituto Hispano Arabe de Cultura, Madrid.
- Corriente, F. (1989): *El léxico árabe andalusí según el «Vocabulista in arábico»*. Departamento de Estudios Arabes e Islámicos, Universidad Complutense, Madrid.
- Carbonell i Virella, V.; Català i Roca, P. (1976): *Els Castells Catalans*. R. Dalmau, editor, vol. V, Barcelona.

Junyent i Maydeu, F.; Benet i Clarà, A.; Puigferrat i Oliva, C.; Mazcunán i Boix, A. (1992): *Catalunya Romànica*, vol. XIX. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

Mateu i Llopis, F. (1946): «Dinares de Yahyà al-Muʿtali de Ceuta y mancosos barceloneses, hallados en Ódena (Igalada, Barcelona)», *Al-Andalus* (Madrid), núm. XI, pàg. 389-394.

132

Molina, L. (1983): *Una Descripción Anónima de al-Andalus (Dīkr bil'ad al-Andalus)*. CSIC, 2 vol., Madrid.

Solà Solé, J.M. (1947): «Huellas semíticas en nuestra comarca. Monedas arábicas en Ódena», *Boletín de la Agrupación Fotográfica en Igalada*. Igalada, núm. 61: 4-5.